

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vytautas Landsbergis

Kalba Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Kultūros ir švietimo komiteto posėdyje – Jidiš kultūros konferencijoje, Vilnius 1995 m. gegužės 2-6 d.

Jūsų Ekselencija Prezidentė!
Pone Generalini Sekretoriau!
Ponios ir Ponai!

Sveikindamas Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos kultūros ir švietimo komiteto posėdį Vilniuje – Jidiš kultūros konferenciją, kaip to komiteto narys, Lietuvos Seimo deleguotas į Asamblėją, aš tikiu, kad ji padės plačiau apibrėžti ir įtvirtinti tikslus, su kuriais nuo 1988 m. ėjo Lietuvos Sąjūdis ir jo sudaryta 1990 m. atkurto Lietuvos Respublikos vadovybė.

Atgimimas ir Sąjūdis reiškė įvairių Lietuvos nacionalinių kultūrų atgimimą, tarp jų ir Lietuvos žydų kultūros. Pirmiausiai apie ją reikėjo tiesiog priminti, ir čia vienų Lietuvos žydų jėgų būtų nepakakę. Atminties gaivinimas savo ruožtu apėmė du dalykus: ir kultūrą, ir tos kultūros, kartu su tauta, žūties tragediją. Žydų meno parodos, unikalių fondų apsauga Valstybiniame Žydų muziejuje, žydų muzikos festivaliai, žydiško švietimo ir papročių atgaivinimas kalbėjo jau naujoms Lietuvos piliečių kartoms negirdėtus arba tik Lietuvos žydų rašytojų kūrinuose skaitytus dalykus. Prie to prisimintinas ir sovietmečiu sunaikintų žydų kapinių atkūrimas – bent jau paženklintais, išsaugant likučius ir užtikrinant jų priežiūrą nepriklausomos Lietuvos savivaldybių pastangomis. Pagarbą senai Lietuvos tautinei ir religinei bendrijai, taip baisiai nukentėjusiai Antrajame pasauliniame kare, išreiškė bet kurių antisemitinių apraiškų slopinimas – ir tą berods nuosekliai darėme.

Tiesą apie holocaustą reikėjo pradėti ir nuo pasmerkimo su apgailėstavimu, kad tai galėjo įvykti Lietuvoje – nors ir okupuotoje, bet Lietuvos piliečiams ir lietuviams dalyvaujant, – ir nuo žudynių vietų paminklinio pažymėjimo ir teisingo įvardijimo, kas ten įvyko, ir kas tai padarė. Iš čia ėjome į bendradarbiavimą su užsienio valstybių įstaigomis, tiriančiomis holocausto nusikaltimus visur pasaulyje, kur tik praslinko nacizmas. Apie Lietuvos piliečių pagalbą naikintiems žydams liudijo atkurtais

Žūstančiųjų gelbėjimo medaliais, o apie siekimą nors iš dalies atkurti materialinį teisingumą – religinių bendrijų, taip pat žydų religinių bendrijų turto restitucija.

Tokia buvo konkreti atkurtos nepriklausomos Lietuvos politika, kurią pratęsė Lietuvos prezidento kalba Izraelio Knesete. Ir atsiprašymas už nusikaltėlius tautiečius, ir nuosirdus susikaltėjimo siekis gali būti suvokiami politiškai, bet jie yra dar svarbesnis bendrosios kultūros dalykas, moralinė dvasinė reikšmė pačiai Lietuvai. O visa, kas dvasia, yra kultūra. Šios dienos tarptautinė Europos Tarybos konferencija labai specialiu ir tauriu būdu pažymi 50-ąsias metines, kai buvo nugalėtas, o po to ir nuteistas metį oficialiai kultivavęs antisemitinę neapykantą ir sunaikinęs Europos žydų jidiš kultūrą; tas ypatingas renginys turi padėti ir mums Lietuvoje pratęsti ankstesnes, jau minėtas, kultūrinės ir moralinės krypties pastangas.

Jidiš kultūra Europoje darė žydų bendruomenės ypatingą, tarptautinę ir nuo seno Europą integruojančią tautą. Ta kultūra turėjo ir savo specifinę regioninę atmainą – litvakus, kurių istorinė savimonė siejama su senąja Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste.

Litvakų ir ypač etninės Lietuvos, o paskui atkurtos Nepriklausomos Lietuvos žydų kultūra buvo senosios Lietuvos kultūros dalis; jos praradimas yra mūsų visų praradimas. Kas tai padarė, nusikalto ne tik žydams, bet ir Lietuvai.

Savo ruožtu, kas palaiko žydų kultūros tolesnį buvimą, jos bent muziejinį arba akademinį pažinimą Lietuvoje, tas daro gera ne tik žydams, bet pirmiausiai Lietuvai.

Mes tebestovime prieš antrojo, kultūrinio holocausto pavojų – taip įvyktu, jei ateities kartos pamirštų ir nebežinotų, jog Lietuvoje buvo turtinga, pasaulinės reikšmės žydų kultūra, o gal net pamirštų apskritai, kad čia buvo gyveno žydai, dalyvavę ne tik Lietuvos ūkiu, bet ir tiesioginėje dvasinės kultūros kūryboje.

Nors nešvietė laimėjimo viltis

„Į laisvę“ fondo premijuotas Jono Mikelinso romanai

ALĖ RŪTA

Nepriklausomybę išsikovojus, tarp Lietuvos ir išėjusių pagyvėjo kultūrinė veikla. Kelių idealistų (Lietuvos fronto bičiulių) sumanytas ir paskelbtas rezistencinio romano konkursas buvo sėkmingas. Ne vien dėl to, kad jame gausiai dalyvavo išėjusių ir ypač Lietuvos rašytojai, bet kad ir atrinkta vertingų veikalų; pora jų jau ir išspausdinti.

Birutės Adomėnienės *Penktas – nežudyk*, rodos, išskirtas antroju, knyga pasirodė pirmutinis ir buvo sutiktas palankiai (ypač gera jo recenzija – kritiko Vytauto A. Jonyno *Draugo* kultūriniam priede 1995 m. sausio 7 d.). „Į laisvę“ fondo išleistas dabar ir antrasis romanai, konkursu vertintų minėtas pirmiausia – tai seniai gerai žinomo prozininko Jono Mikelinso *Nors nešvietė laimėjimo viltis*. Savo kūrinių Jonas Mikelininkas dedikuoja: „rezistencijos dalyvio Broniaus Krivicko šviesiam atminimui.“

Pirmajame romano puslapy šie du poezijos posmeliai:

*Bet koveis tu ligšiol prieš ju
brutalią galia,
Nors nešvietė laimėjimo viltis.
Nes šimtą kart geriau už ju
nevalią*

*Atrodė tau mirtis.
Bronius Krivickas*

Ir kitoje pusėj, tarytum knygos motto, įrašytas šis posmas:

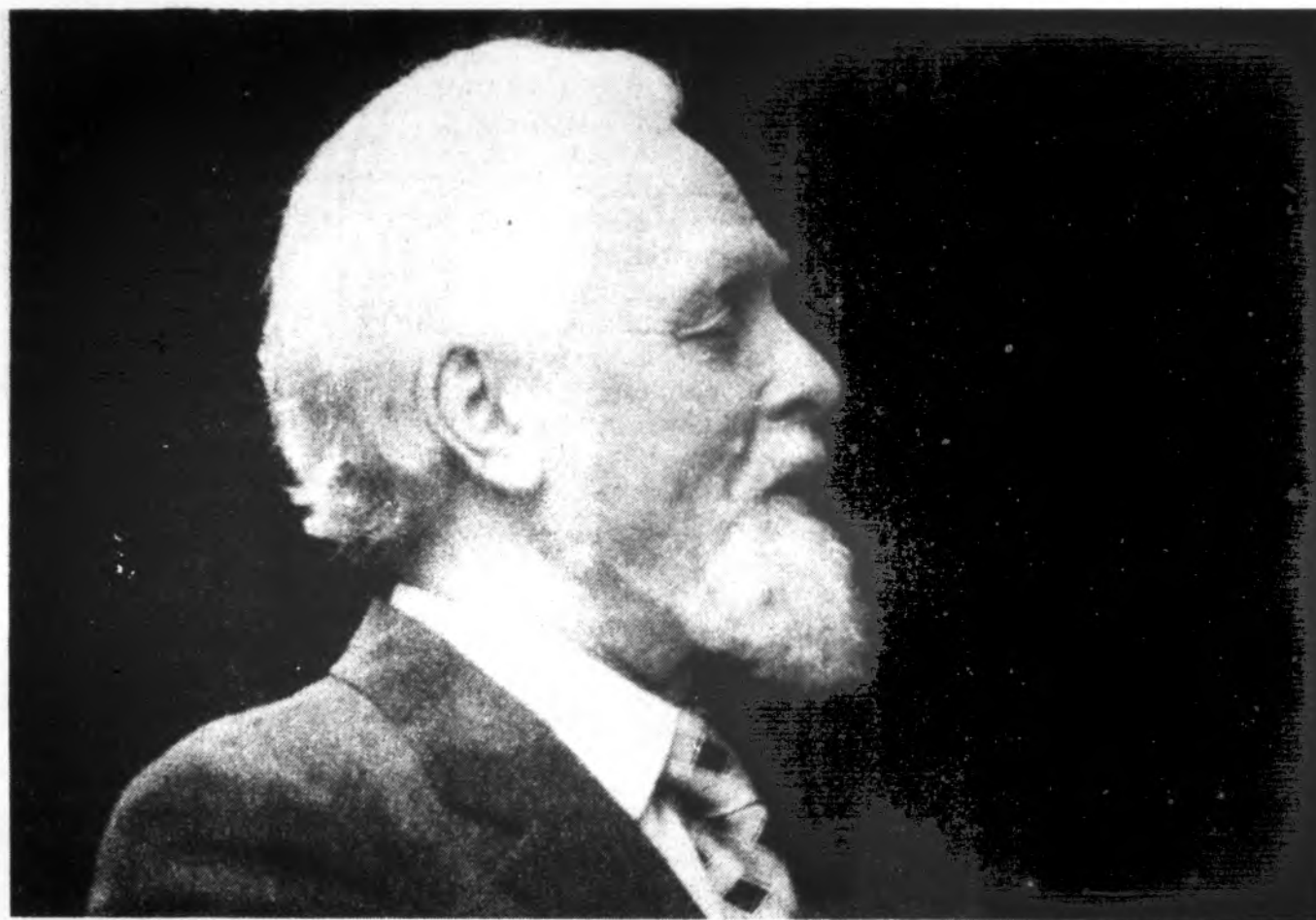
*Mes už tavo pėdą tavo pėdą
žūsim,
Tu krauju žydėsi krauju Nemune.
Iš tavęs išeisim, o tu verksi mūsų?
– Ne. – O palydėsi? – Ne.
– Atminsi? – Ne.*

Bernardas Brazdžionis

Šis antrasis posmas dar pakartojamas p. 226, knygos skyriuje „Neganda paskui neganda“.

Romano pradžioje Jurgis Kupstelis, pagrindinis asmuo, save išreiškia pirmuoju asmeniu, pasisako apie Poetą – tikru vardu Bronių Krivicką, kuris nuo pat ankstyvos jaunystės buvęs jo vy-

Šito antrojo holocausto galime neiešti, ir turime neiešti. Tegu Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Kultūros ir švietimo komiteto posėdis-konferencija suaktyvina platesnes europines pastangas tirti, apibendrinti, įsisąmoninti specifiską ir tarptautinę jidiš kultūros reikšmę amžių bėgyje; tada ir Lietuva, su šio renginio iniciatyva įdėjusi savo mažą indėlį, atsivers tam pačiam geresnio žinojimo tikslui ir bus dėkinga už Europos palikomą visos mūsų praeities suvokimą.

Jonas Mikelininkas

Jono Kuprio nuotrauka

resniu draugu, kurį Jurgis visada gerbė, net juo žavėjosi ir jo patarimų laukė. Taip ir juntamas Poeta per visą romaną – lyg koks kelrodis – išsilaikymui žmogiškos garbės ir lietuviškos sąžinės kasdienės kovos už būvį plotmėje ir už Lietuvos ateitį komunistinės okupacijos ir baisios priespaudos košmare.

Autorius Jonas Mikelininkas (g. 1922). baigęs Biržų gimnaziją, Vilniaus universitete istorijos ir filologijos fakultetą, pokariu mokytojas, paskui buvęs švietimo inspektoriumi, jaunesnių rašytojų konsultantu prie Rašytojų sąjungos ir, žinoma, tapo vienu žinomiausių prozininkų-romanistų. Moka kelias svetimas kalbas. Rašęs ir vaikams. Jo prozos veikalų, pradėtą 1960 metais, yra: 9 novelių-apsakų knygos, 5 romanai, iš kurių *Vandens nešėja* išverstas į rusų kalbą (1966). O pastarasis rezistencinis veikalas, nuskyngęs laurus kaip geriausias tarp daugiau negu 30 dalyvavusių konkurse, bus šeštasis jo romanai.

Esu skaičiusi Jono Mikelininko romanus *O laikrodis eina* (1966), *Genys yra margas* (1976) ir nemažai jo novelių – ilgesnių ir net miniatiūrinių (periodikoje). Išvalgus realybę, spalvingų detalių kūrėjas, bet ir filosofuojantis, gerai sugebąs kurti dialogus, sukuriąs įdomių charakterių, taip pat, gryniosios lietuvių kalbos šalininkas, nedarkąs jos per gausiomis svetimybėmis – atrodė rimtu prozos rašytoju ir, girdėjome, populiariu skaitytojuose. Bet nė vienas iš jo kūrinių nepadarė man tokio įspūdžio, kaip šis pastarasis romanai. Pradėjus negalėjau susilaikyti neskaiciuoti, nes taip įtraukė tiksliai vaizduojama anų laikų Vilniaus panorama ir visos Lietuvos labai sunkus, net baisus gyvenimas... Vaizduojama ten psichologinė įtampa, jau mums iš Lietuvos pasitraukus. Nors pažinome komunistų iš pirmosios okupacijos, tačiau nieko panašaus neišgyvenome, kaip išgyveno šio romano veikėjai ir, žinoma, pats autorius. Tai autentiškas Vilniaus vaizdas ir tikras išgyvenimas studento Jurgio Kups-

telio bei kitų jo kolegų sunkiai įsivaizduojamo komunistų teroro (trėmimų, persekiojimų, areštų, šnipinėjimų, išdavinėjimų...) metu. Taipgi ir kiti pokario sunkumai: pusbadis gyvenimas, butų stygius, keitimas vietų – slapstymasis, transporto netvarka ir kiti dalykai.

Jurgis Kupstelis neva studijuoja ir laksto po Vilnių – ar ieškodamas kambario, ar neišmiegodamas geležinkelio stoty, ar slapstydamsis, kad nesuimtų, neišvežtų, ar... Net svajoja ir ieško galimybių kaip suburti artimus, patikimus draugus į būrelį ir kaip jiems – protestui – išskelti trispalvę vėliavą viešoje vietoje. Nes Poeta jam pasakė, kai siūlėsi jį mišką, kad galima kovoti miškuose, bet lygiai galima kovoti ir miestuose, kad ir būnant universitete... Ir patarė, beveik liepė jam pasilikti Vilniuje.

Vis tiek tarpais jis aplanko Poetą miške, kad su juo pasikalbėtų, gavus patarimų ir... įkvėbimo. Ir jis kartą prisimena: „Ejau, j mane žvelgė nesu- skaičiuojamam akim giria, gūdi jos gelmė, o glūdinti joje paslap-

tis paženklinta kovos ir kančios, kraujo ir mirties, nevilties ir tremties, kėlė mistinę pagarbą, ir pats nepajutau daug kartų kar- toją Bernardo Brazdžionio eilė- raščio posmą“ (p. 226).

Tik tarpais nueidavo į universitetą, nes buvo prisiregistravęs; tarpais jį universiteto dekanatas ir išgelbėdavo, kai būdavo tikrinami dokumentai ar kai juos tikrinant atimdavo, areštuo- davo... Bet Kupstelis nuolatos prisimindavo Poetą ir jo žodžius: išsilaikyti! Išsilaikyti ir kovoti – dėl ateities. Taip jis ir bastėsi tame košmariniame sovietinio režimo absurde – Vilniuje, kaimuose, miesteliuose, ne tiek veikla, kiek inteligentišku protu ir stipria rezistencine dvasia valingai besipriešindamas tai brutaliai išviršinei jėgai, klaidingai vni- ojančiai visus į raudono voro tinklą. Kupstelis, per netiesioginę Poetos (jį visi vadindavo Poeta) įtaką veikė ir kitus aplink save. Dona Marija, Milda, Kęstutis Kinderis, Alfonsas Grigas, Adolis... Trumpai tikraisiais varda- is paminimi universiteto rektori- us Zigmąs Žemaitis, komunistė

Makovikaitė, dar vienas prisi- taikėlis profesorius, kurio gražby- lyste žavėdavosi mergaitės, ir kuris mėgino Jurgį Kupstelį lyg užveruoti ar šiaip jį palenkti į komunistą, į partiją įtraukti, bet jam nepavyko.

Jurgio kambario draugas Kęstutis Kinderis, atrodo, vienas iš protingųjų ir idealistų, bet nei- gai vargo ir svajojo su Jurgiu drauge; nors jiems drauge dar pa- vyko suburti devynetą į kultūrinį rezistencinį būrelį, planuoti leidinėlių *Per aspera* ir almanachą *Lašas po lašą*... Bet Kęstutis greit ir dingo be žinios, nesuspėjęs jiems įvykdyti bendrą svajonę – išskelti trispalvę kapinėse.

Kitokia žūtis buvo antrojo kam- bario draugo. Studentas Alfonsas Grigas – lengvabūdis, puošėiva, lakuotais nagais, išsikvėpalavęs... Lengvai gyvendamas, išger- damas, pateko į „voro tinklą“, bet, atbudus lietuviškai sąžinei, lyg norėjo įspėti draugus jo sau- gotis... Priėjo liepto galą: nusižu- dė (jei nebuvo nužudytas) kritimu nuo bokšto...

Studentas Angelas Balanda, anot jo paties, „laimės persekio- jamas“ iki galo lieka Jurgiu neišklus tipas: lyg sąmoningas lietuvis, lyg rimtas ir gabus studentas; bet kartais sutin- kamus kur nereikia, neaiškiai kalba – filosofuoja, kartais dingsta lyg į vandenį ir vėl netikėtai atsiranda. Jurgis negalėdavo juo pilnai pasitikėti (ir tokiu, atrodo, buvo nemažai). Tačiau į galą jie vis dėlto, su Jurgiu susikalbėjo... apie vėliavą, ir Balanda pranešė apie Mildai gre- siančią suėmimą. Vis tiek, neįspėsi jo, nesupaisysi. Ir gal dėl panašių tipų savųjų tarpe visi buvo apimti tame košmariniame sovietinio režimo absurde – Vilniuje, kaimuose, miesteliuose, ne tiek veikla, kiek inteligentišku protu ir stipria rezistencine dvasia valingai besipriešindamas tai brutaliai išviršinei jėgai, klaidingai vni- ojančiai visus į raudono voro tinklą. Kupstelis, per netiesioginę Poetos (jį visi vadindavo Poeta) įtaką veikė ir kitus aplink save. Dona Marija, Milda, Kęstutis Kinderis, Alfonsas Grigas, Adolis... Trumpai tikraisiais varda- is paminimi universiteto rektori- us Zigmąs Žemaitis, komunistė

(Nukelta į 2 psl.)

Jonas Mikelininkas, 1993 metų Ateities studijinio savaitgalio programos svečias rašytojas ir paskaitininkas, pasirašo savo knygas literatūros vakaro dalyviams Jaunimo centro kavinėje, Čikagoje. Jono Kuprio nuotrauka

Šiame numeryje:

Vytautas Landsbergis apie žydų kultūrą • Jono Mikelininko romanai apie Lietuvos partizaninę kovą sovietmečiu • Čikagoje ir Lemonte – keturios parodos • Bosnijos poeto Goran Simic eilėraščiai • Nekalto Prasidėjimo parapijos Čikagoje 80 metų sukakties koncertas

Mažoji Lietuva

Fotografijų parodos „Niekieno žemė“ proga

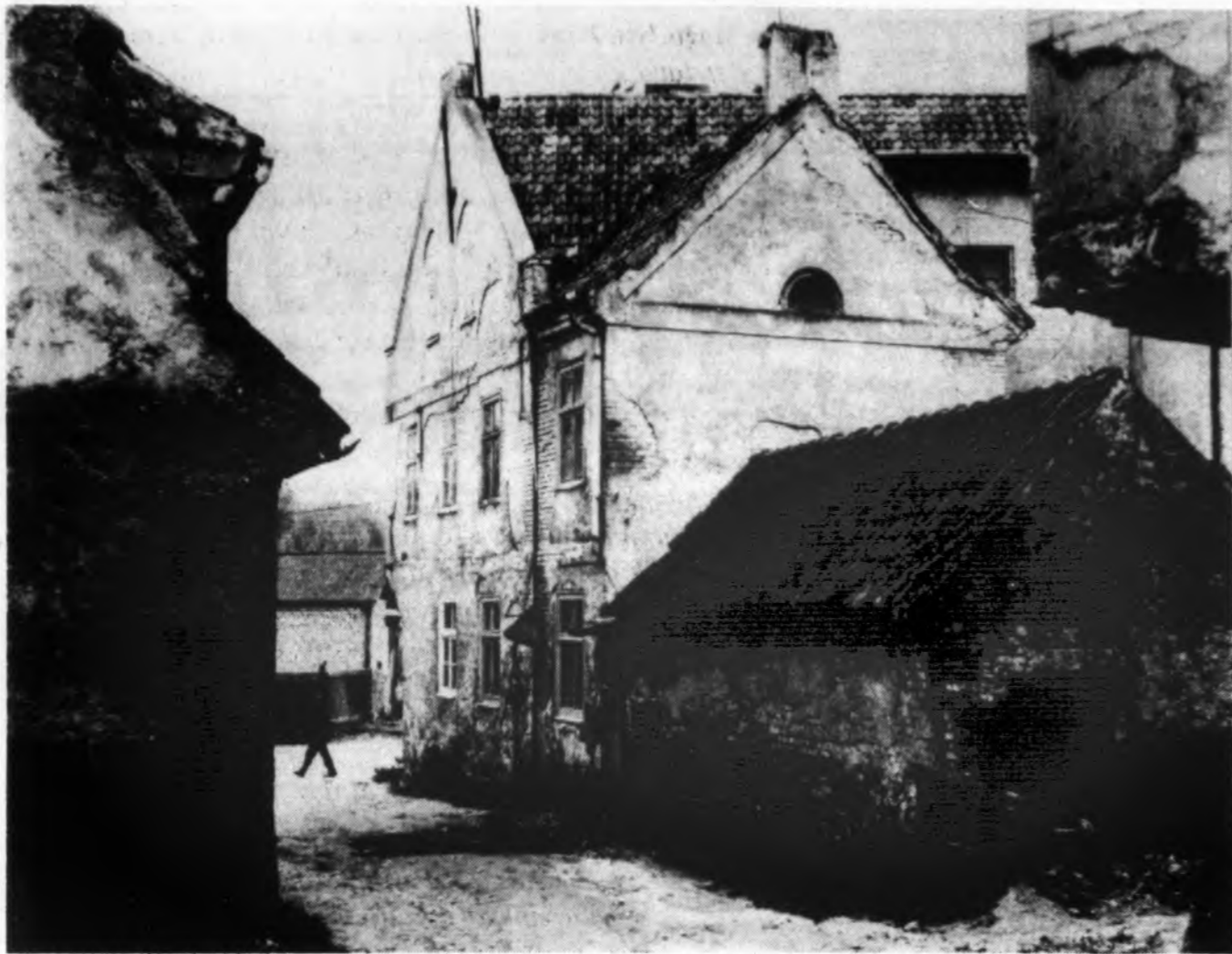
VALDAS AUŠRA

Mažoji Lietuva, Prūsų žemė, Karaliaučiaus kraštas, Kaliningrado sritis – greičiausiai ne vienas kitas kraštas savo istorijoje neturėjo tokios vardų įvairovės; turbūt retas kuris kraštas matė savo gyvenime tokius aštrius ir skausmingus istorinius ir ne tik istorinius pokyčius, kaip šis.

Mažoji Lietuva. Davusi pirmąją lietuvišką knygą, pirmąją lietuvių kalbos gramatiką, išugdžiusi ir užauginusi pirmąjį plačiai žinomą lietuvių tautos dainių. Mažoji Lietuva. Tavo sūnus, kunigas Jonas Bretkūnas, pirmasis išvertė Šventąjį Raštą į gimtąją kalbą, čia buvo išspausdinti kiti Biblijos lietuviški vertimai, giesmynai, o pagaliau ir pasaulietinė periodinė literatūra. Tavo sūnūs ir dukros padėjo savo broliams ir sesėms Didžiojoje neužmiršti savo kalbos jos draudimo laikotarpiu – 1863–1904 metais. Galima drąsiai teigti, kad Mažoji Lietuva, spausdinama ir platinama lietuviška literatūra Didžiojoje, prisidėjo prie Lietuvos Respublikos sukūrimo.

Mažoji Lietuva, apie 700 metų kentusi vokietinima, nors ir rittlerio pakeistais vietovardžiais, šio amžiaus viduryje dar kalbėjo savo gimtąja kalba. Ko nesugebėjo pasiekti buvę krašto šeimininkai vokiečiai, pasiekė kiti ateiviai – rusai. Retai kur tame krašte beužiūgėme kalbant lietuviškai, o ir tie patys nėra vietiniai – kas atvažiuo tikėdamiesi geriau gyventi, kad po Sibiro tremties nebegalėjo įsikurti Lietuvoje. Frontui slenkant, sovietai likusius krašto gyventojus iš pradžių keldino į Lietuvą, o vėliau, užėmus Vokietijos teritoriją, į Rytinį Vokietijos sektorių.

Kraštas ištuštėjo ir pradėjo nykti. Taigi, sovietų valdžia nusprendė jį „atstatyti“. Agitacija bei lengvesnio gyvenimo pažadai kvietėsi žmones iš skurstančios ir badujančios Rusijos. 1945, 1948, 1950, 1953 – tie metai žymi svarbesnes persikėlimų „bangas“. Kaliningrado sritis, visiškai pakeitusi savo pavadinimus, sėkmingai „atsistatinėja“ jau netoli 50-ies metų. Ji, kaip tas nušautas ant bažnyčios kampo sėjėjas, numarinusi senąjį gyvenimą, sėjo naujojo sėklą į dirvą. Šiandien šioje parodoje mes matome, kas išaugo iš tos sėklos. Šiandien mes susirinkome „pasigrožėti“ naujo, „pažangesnio“ už

Leonardas Surgaila
Iš fotografijų parodos „Niekieno žemė – Prūsų Lietuva“, kuri bus atidaryta ateinančią šeštadienį, gegužės 20 dieną, Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois.

buvusį anksčiau, – sovietinio – gyvenimo vaisiais.

Nebevarginkime savęs, stengdamiesi surasti nuotraukose lietuviškosios kultūros pėdsakų. Jų nėra. Tūlas gali paprieštarauti, primindamas Tolminkiemį ir jo muziejų, memorialinę lentą ant Vydūno namo Tilžėje-Sovietiske, gal dar kelias vietas. Tačiau tie keli palikę ženklai žymi krašto istoriją ir kultūrą, „kalbančią“ tik tam tikram lietuvių ratui Lietuvoje bei išeivijoje. Tie keli išlikę ar atkurti lietuviškumo ženklai neturi atgarsio dabartinių krašto gyventojų mintyse ir širdyse – netgi tarpe tų lietuvių, kurie dabar ten gyvena.

Nieko stebėtino – žmonės, neturintys šaknų nė savojoje žemėje, yra svetimi tai krašto dvasiai, kurią jie atvažiuo rado dar dvelkiančią apleistose bažnyčiose, trobesiuose, taštytais akmenimis grįstose gyvenviečių gatvėse, šimtamečiais klevais ir beržais apaugusiuose vieškeliuose...

Todėl visai natūralu, kad ant išlikusio bažnyčios bokšto kryžius plevėsuoja raudona vėliava; kad palei buvusios ūkininkų reikmenų parduotuvės, kur dar išlikę tai žymintys užrašai, duris ganosi veršis. O ir ko mes akčiojame bei stebimės – nieko kito laukti ir tikėtis negalima, kai krašto kultūra išreiškiama tokiais „me-

no šedevrais“, kaip tas, atvaizduotas vienoje iš nuotraukų. Ant atrpėjusios sienos nutapytas vaizdas akivaizdžiai parodo visą ideologiją ir visuomenės vertinimą: raudonų plevėsuojančių vėliavų fone stovi grupė žmonių; pačiame centre – automatinis ginklu apsiginklavęs kareivis, šalia jo – moteris su kveičiu varpų kuokštu – tiek teuzderėje, iš kitos pusės – paprastas darbininkas grasinančiai žiūri į pakraštyje iš baimės susigūžusią moterį, besistengiančią savo glėbyje apsaugoti kūdikį; kitame paveikslu kampe vienišai stovi inteligentijos atstovas. Daugiau komentarų nebereikia – pasidaro aišku, kas yra gerbiamas šioje visuomenėje, o kas yra jos atmata.

Tad nėra nieko nuostabaus, kad iš apgriautų bažnyčių vidaus žvelgia tamsa, kad stovintis ant bažnyčios stogo angelas yra be galvos, – dvasia išnaikinta. Todėl ir juodos, piemens nežinančios avys, klaidžiojančios sunykusios bažnyčios šventoriuje, atrodo visai natūraliai. Vertinant ir nagrinėjant šią nuotrauką simboliškai, krašto likimas dar labiau išryškėja. Kraštas merdėja ir nyksta. Kartu su juo – ir naujieji gyventojai, nebeturintys vilties normaliau gyventi.

Ant sunykusios klebonijos stogo stovi vienišas gandras savo liz-

de. Įdomu, ką jis čia veikia? Ar saugoja praeitį? O gal žvelgia ateitin?!

Trys parodos Lietuvių dailės muziejuje

Ateinanti šeštadienį, gegužės 20 dieną, Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio Lietuvių centre, Lemonte, Illinois, bus atidarytos trys parodos: skulptoriaus Justo Mickevičiaus kūrinių, Leonardo Surgailos fotografijų „Niekieno žemė – Prūsų Lietuva“ ir Vydūno 125 metų sukakčiai sukurtų ekslibrių paroda, kurią kartu su Lietuvių dailės muziejumi rengia Vydūno fondas Čikagoje. Parodų atidarymas bus šeštadienį, gegužės 20 dieną, 7:30 v.v.

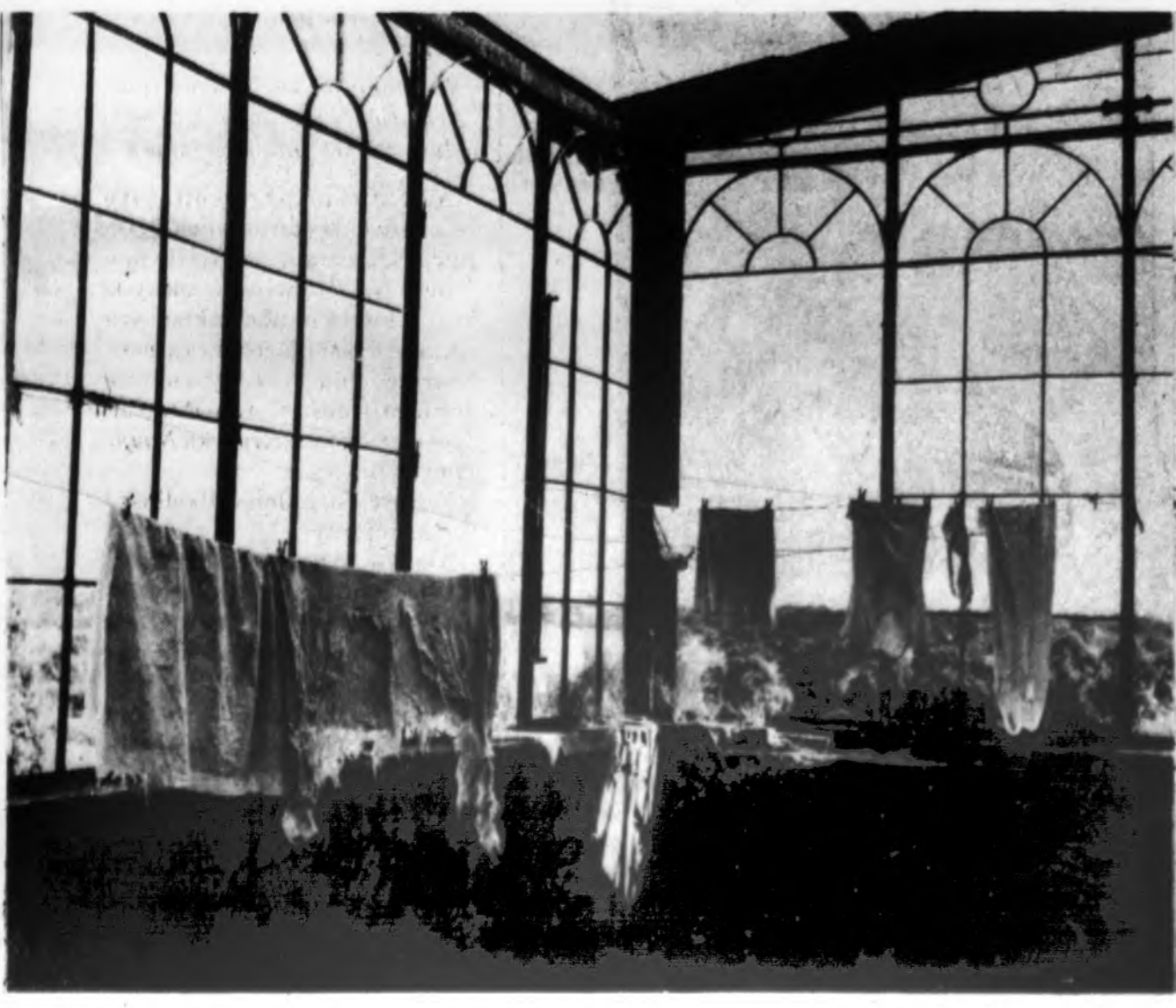
Prūsų keramikos paroda Klaipėdoje

Klaipėdoje, Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, atidaryta paroda „Senoji prūsų keramika: rekonstrukcija ir originalai“. Parodoje eksponuojami buitinės ir apeiginės keramikos pavyzdžiai, atspindintys Sembos – Natangos kultūros ankstyvąjį periodą.

Pasak menotyrininkės R. Purvinaitės, lankytojai šioje parodoje pirmą kartą galės susipažinti su autentiškai atkurta ankstyvojo neolito, bronzos ir vėlyvojo lateno prūsų keramika. Darkiemio, Žuvininkų, Morongo gyvenvietėse, Pervalkos ir Juodkrantės ruože paplitusius indus, urnas, kūgines amforas pagal archeologinę medžiagą ir žinomus buvusio Karaliaučiaus muziejaus rinkinius pagamino restauratorė keramikė G. Samuolytė.

Prieš tai restauratoriai ištyrė rastų ir Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje saugomų keramikos šukių cheminę sudėtį, kompiuteriais atkūrė ištisinį indų vaizdą. Rekonstruojant prūsų keramiką, panaudota senoji technologija – iš grūsto akmens ir molio nulipdyti indai buvo išdeginami akmeninėje krosnyje. Ekspozicijoje parodytas ir rekonstrukcijos procesas.

Šią parodą uostamiesčio muziejiniams padėjo surengti bendrovė „Kauno restauratoriai“.

Leonardas Surgaila

Spargė (Johannesburg), 1991

(LR, 04.26)

Nors nešvietė laimėjimo viltis

(Atkelta iš 1 psl.)

valios. Nelaisvės kančias jie lygiai intensyviai išgyvena, bet jų likimai nevienodi. Nors jie abu supranta, kad vienas kitam skirti, bet jų keliai skaudžiai išsiskiria. Dona Marijos broliai – partizanai, vienas greit ir žūsta. Ji pati išstumama iš universiteto, nes buožių dukterė. Kai Jurgis ją palydi į tėviškę (tėvai jau iš ten išvaryti, šeimininkauja „nuomininkai“, komunistų pastatyti; seklyčioj ją ir Viktę, nuomininkų dukterį, sribrai ir rusai išprievartauja, troboj surišę Jurgį ir šeimininkus. Po to Donmary apsisprendžia eiti į mišką pas brolių partizanų Liutaurą; tas jo brolis pats paverčia tėviškės pelenais, kad neliktų smurto ir sesers kančių prisiminimo...

„Jie išprievartavo ne tik moters kūną, bet ir žmogaus prigimtį, tautos sielą.

– Tai ką mums daryti?
– Grįžti prie amžinų, nepraeinančių vertybių. Pajusti savas šaknis“.

Toliau:

„O ką daryti tam, kuris nebejaucia nei savo šaknų, nei meilės savo artimui, vien tik alinantį keršto poreikį?“

– Palaukit, kol keršto poreikis pavirs atpildo poreikiu arba geriausia pasitarti su Dievu.

– Kaip?

– Dažniau melskis“ (p. 188).

Tai Poeta kalbasi su Jurgiu.

Jurgiui lankantis miške Poeta kalbėjo partizanams (rašydavo jiems irgi kveičius ir ne poeziją). Bronius Krivickas sakė – nesmerkias tų, kurie pagal amnestiją pasitrauks iš miško... Jis užbaigė tą kalbą taip: „Girioje pasilikis tik tie, kuriems vardan tos Lietuvos auka yra būtinybė, kai nebėra kito savo prasme tolygaus kelio“ (p. 191).

Jurgis irgi buvo liudininkas Poetos didžiausias grauzaitis, kad jis nubaudęs išdaviką mirtimi. „Užmušti tokį žmogų, reikšia atimti galimybę jam pasitaisyti. – Suprantat? – Pasitaisyti ir pelnytį dangų“ (p. 225).

Poeta liko miške ir... žuvo. Jo žmona Marijona (likusi nėščia) išsaugojo, Jurgiui gelbstint, jo kūrybą – eilėraščius; reikia manyti, kad išsaugojo ir jų kūdikį.

Donata Marija, prieš tai dar pasimačiusi su Jurgiu, žuvo ir su kiais partizanais buvo paguldyta miestelio aikštėj, kurią jos mylimasis aplankė.

„Kad ten mano Donmary, pažinau iš baltos beretės, kuri buvo padėta jai ant veido. Ne, kad ten ji, pirmiausia man pasakė didžiulę ištisine žaizda paversta krūtinę, kurią jau ne kartą ma-

Leonardas Surgaila
Iš fotografijų parodos „Niekieno žemė – Prūsų Lietuva“

čiau sapne ir košmariškose vizijose. Pats nepajutau, kaip mano keliai sulinko, o dešinė ranka kilstelėjo tą baltą beretę. Kilstelėjo už paties krašto, ir aš visu kūnu atsilošiau, tarsi trenktas į krūtinę: akių, kurias norėjau užspausti amžinajam miegui, jau nebebuvo. Klūpojau ir negalėjau atplėšti žvilgsnio nuo šito sudarkyto veido“ (p. 244).

Šalutiniai veikėjai – Milda, studentė, Don Marijos draugė, „dėdienė“ – buvo šeimininkė – gal neigiamiausias knygoj charakteris, Adolis Butniūnas, kovotojas prie Kuršo – šie ir kiti taip pat iš autoriaus susilaukia vieno kito ir labai neigiamo, ir truputį teigiamo žmogiško bruožo...

Adolis buvo ir fatališkos Jurgio gyvenimo pabaigos draugas. Nors trumpai pažįstami, bet abu per trumpą bendrą kelionę (Adolis jį reikšia atimti galimybę jam pasitaisyti... „už mišką“... Dar Jurgis Kupstelis pasidžiaugia, vis dėlto porai jų iškeliant trispalvę vėliavą prie inžinieriaus Petro Vileišio kapo; dar aplanko ir tėviškę, atsisveikina su motina (kuri jam įduoda kryželį), ir, po kiek ilgesnio pasikabėjimo su Adoliu, jie patrakia miško link. Bet taip to miško ir nebesieikia... Pakely staigiai užmato didelę karišką gurguolę: amerikoniškas sunkvežimis, už jo – patranka, už jos – kitos amerikoniškos mašinos... (Anot Jurgio, lyg amerikiniuose manevruose...) – pilna rusų kareivių... Jie pasislepia už griovių prie kelio... O turi iš Jurgio tėviškės išsikasę iš po obelies seniai

suslėptas granatas ir gausiai kitų ginklų...

„Dabar arba niekad! Mudu kumštelim vienas kitam į pašonę ir pakylam visu ūgiu, mėnuis prasizijoja ir iš siaubo sustingta prasizijoja. Jam iš burnos laša kraujas ne kraujas, laikas ne laikas... Mirtina tyla. Aš užsiimu. Abu mes užsimojam. Granatos...“ (pp. 245-246).

„Mes stovime. Dideli, galingi. Ir dar vis didėjam, ir stiprėjam, nepasiekiami, nesutramdomi, nesunaikinami, nenugalimi. Mes sužavėti, mes įbauginami, mes apstulbinti kraupaus grožio, mūsų padaryto.

Staiga kažkas man kerta it ugniniu botagu per pakinklius ir karštas raudonas kamuolys įstoringa gomury ir... išlenda per akis...“ (p. 246).

Jie su Adoliu žūsta, sunaikinę nemažai priešų, ar nei į partizanų neįstoje... Jurgio paskutinė vizija mirštant: „...tolumoje išvystų trispalvę, kuri artėja, vis artėja... Ištiesiu ranką, kad iškelčiau ją dar aukščiau“ (p. 247).

Kadangi šio romano esminis dalyvis yra Poeta, reikia prisiminti ir kitų (ne vien knygos autoriaus) nuomonę apie jį. *Naujajame židinyje* (1995 kovas) Rita Tūtlytė iškelia svarbiausius Broniaus Krivicko poezijos (ir jo idėjų) bruožus.

„Pajusti vienatvėje“ bundančias jėgas, neviltyje semtis stiprybės, garbingai nueiti savo kelią, be baimės priimti likimą – toks Krivicko lyrikos impera-

(Nukelta į 3 psl.)

Leonardas Surgaila

Gastai (Heinrichswalde), 1991

Nekalto Mergelės Marijos Prasidėjimo parapijos Čikagoje sukakto koncerto, įvykusio šių metų balandžio 30 dieną parapijos bažnyčioje, programos atlikėjai. Iš kairės: pianistai Kimberly Schmidt ir Arturo Nieto-Dorantes, solistės Virginija Bruožytė-Muloliėnė, Lijana Kopūstaitė ir Genutė Bigenytė, pianistė Gintė Cepinskaitė, solistai Algimantas Barniškis ir Arnoldas Voketaitis. Jono Tamulaičio nuotrauka

Nekalto Prasidėjimo parapijos aštuoniasdešimtmečio koncertas

LORETA VENCLAUSKIENĖ

Ši reikšminga sukakto parapijos, kurios klebonu daora yra kun. Anthony C. Puchenski, buvo pagerbta gražiai sumanytu muzikos renginiu. Jį paruošti pakvietė visiems mums pažįstamą lietuvi dainininką Arnoldą Voketaitį, kuris, iš margos ir profesinio požiūriu gana skirtingos atlikėjų grupės, sudarė spalvingą koncertą: lėmė meninis intelektualas ir didelė sceninė patirtis. Koncerto programoje vyravo romantizmo stiliaus ir apskritai romantinės krypties nebažnytinė muzika. Į ją savaip išpynė meksikietišku folkloru pagrįsti kūriniai bei Carlisle Floyd operos „Susannah“ fragmentai. Net ir koncerto pabaigoje paskambinta Maurice Ravel'io „Ispaniškoji rapsodija“ dėl aiškiai vyraujantios tautinės melodikos pasirodė romantiška, nors jau švytėjo nauja, impresionistinė harmonija.

Koncerte dalyvavo gausus atlikėjų būrys. Rudolfo Hernandez vadovaujamas instrumentinis vokalinis ansamblis Cuerdas Clasicas atliko pusiau klasikine, pusiau meksikietišku liaudies muzika. Klasikinės muzikos kūriniai (Johannes Brahms'o „Vengrų šokis“ Nr. 2, W. A. Mozart'o Concerto Nr. 21 lėtoji dalis, ansamblio padainuotas vergų choras iš Giuseppe Verdi operos „Nabucco“) buvo pritaikyti gitarų, monolinų ir kontrabaso ansambliui. Tačiau itin palengvintai; nors ansamblių grota muzikaliai, tarsi „iš širdies“, betgi be pageidautino tikslumo ir melodijos lankstumo.

Nuo autentiškų šaltinių nenuotolusi meksikietiška muzika (Omar Tamez „Paslaptingas kraštas“, Jimenez „Luis Alonso vestuvės“, liaudies daina „Alma Corazon y Vida“ ir meksikietiškas pot-pourri „Viva Jalisco“) skambėjo patraukliai, laisvai, temperamentingai. Malonus pasirodė meksikietiškas, kaip ir lietuvių, siekių sutapimas: noras išlaikyti ir skelbti, svetur gyvenant, tautinį muzikinių papročių savitumą.

Abi koncerto days buvo pradėtos Cuerdas Clasicas pasirodymu, po kurio ėjo kitokio pobūdžio programa, atlikta profesionalių vokalistų ir pianistų. Sodraus, tamsoko balso (gal, kad jis tarsi giliau „užsklęstas“, krūtininis) dainininkė Genutė Bigenytė padainavo populiarią ištrauką iš Vincenzo Bellini operos „Norma“, ariją „Casta Diva“. Sunku spręsti apie solistę iš vieno

atlikto kūrinio, tačiau atrodo, kad jos muzikalumas yra įgimtas, tik dar ne iki galo įveiktas formos įvaldymo mokslas.

Algimanto Barniško baritonas, priešingai, nėra per daug spalvingas; balsas, nors ir stiprus, bet šlubuojanti muzikinė klausa. Turint tai galvoje, dviejų Franz Schubert'o dainų atlikimas šiame koncerte, lyginant su ankstesniais jo pasirodymais, laikytinas sėkmingesniu.

Iš visų koncerte dainavusių vokalistų tarpo derėtų išskirti ypatingai spalvingą ir stiprią Lijanos Kopūstaitės vokalinę medžiagą. Dėl to ji jau tampa mūsų išsivijusios publikos numylėtine. Iki tobulumo atliekant šiame koncerte didelį Giuseppe Verdi operos „La Traviata“ fragmentą nedaug teatruko; tačiau dar reikia tobulinti koloratūrą ir atpalaiduoti „isitempusias“ balso viršūnes bei įveikti nelemta sceninės įtampos pasala, į kurią pakliuvs, imi ir pamiršti populiariausią (ir taip gerai išmoktą) frazę arijos pabaigoje.

Šiems dainininkams akompanavo muzikali, su profesiniu kamerinio ansamblio išmanymu ir geros technikos pianistė Gintė Cepinskaitė. Ji daug prisidėjo

prie sėkmingo kūrinių skambėjimo.

Antroje programos dalyje vokalistų eile pratęsė Virginija Bruožytė, turinti lyrinio atspalvio sopraną – šviesų, su švelniu, „aksono minkštumo“ fonu. Iš prigimties kuklesnė, negu, tarkim, Lijanos Kopūstaitės, balso dovana Virginija Bruožytė yra tobulai įvaldžiusi. Margaritos scena ir arija iš Charles Gounod operos „Faustas“ buvo puikiai padainuota prancūziškai ir, kaip įprasta amerikietiškoje koncerto scenoje, su vaidybos elementais. Atliekant ištraukas iš Carlisle Floyd operos „Susannah“, ji taip pat gerai pasirodė kaip Arnoldo Voketaičio partnerė.

Buvo atlikta stambi šios operos ištrauka, suteikusi progą susipažinti su vienu šio amžiaus amerikietiškos operos stiliumi, besiremiančiu šiek tiek modernizuota romantine tradicija; angli kalbos įtaka melodikai čia suteikia muzikai savito skambesio. Arnoldas Voketaitis (kunigas pamokslininkas Olin Blitch) ir Virginija Bruožytė (suvaadinusi jauną moterį Susannah) sukūrė pasmerkimo, atgailos ir neužpelnytų kaltinimų palaužtos moters dramatišką paveikslą. Kaip visada, ir šį kūrinių atlie-

Lietuvių fotografija: gyvastingumas ir permainingos

RAMŪNAS KORSAKAS

Šių metų vasario ir kovo mėnesiais College of DuPage, gavęs paramą iš The Illinois Humanities Council bei kitų organizacijų, surengė lietuvių fotografijos parodą, pavadintą „Vitality and Change in Lithuanian Photography“. Dabar ši paroda, kiek pakeistu pavadinimu, atkeliauja į Jaunimo centro Čiurlionio galeriją, kur ateinantį penktadienį, gegužės 19 dieną, 7:30 v.v. įvyks jos atidarymas. Paroda veiks visą mėnesį, iki birželio 19 dienos. Vėliau ji keliaus po Čikagos apylinkes, supažindindama amerikiečių žiūrovus su lietuvių foto menu.

Trumpai pristatome parodos „Lietuvių fotografija: gyvastingumas ir permainingos“ dalyvius.

Aleksandras Macijauskas (g. 1938) yra studijavęs filosofiją, o prieš tapdamas profesionaliu fotografu, ilgą laiką dirbo staklių gamykloje. Jis yra laimėjęs apdovanojimų ne tik gimtojoje Lietuvoje, bet taip pat buvusioje Čekoslovakijoje (1969), buvusioje Jugoslavijoje (1973), Prancūzijoje (1975), Šveicarijoje (1978) ir kitur. Jo fotografijos darbų yra tokiose žymiose kolekcijose, kaip Bibliothèque Nationale, Paris, Musee Reattu, Arles (Prancūzija), The International Center of Photography, New York. Žymiausias jo fotografijos apybraižas yra

kant, Arnoldo Voketaičio tiksliai vaizdas ir išraiškingas dainavimas liudijo aukštą profesinį meistriškumą.

Artistams akompanavo pianistas Kimberly Schmidt. Jis dalyvavo ne tik operos „Susannah“ fragmento pastatyme (nuotainingai atliko įžangą – „Prelude“), bet taip buvo lygiaverčiu partneriu Arturo Nieto-Dorantes. Abu pianistai keturiomis rankomis fortepijono koncerto pabaigoje paskambino Anton Dvorak'o „Slavų šoki“ Nr. 1, Gabriel Faure „Le Pas Espanol“ ir Maurice Ravel'io „Rapsodie Espagnole“. Tai buvo šventinis fejerverkas, atskleidęs abiejų puikią pianistinę techniką, užkrėtęs jaunatvišku polėkiu ir energija.

Nepaklausiau, kokiu būdu buvo „surasti“ koncerto atlikėjai, tačiau, jei ir žinočiau, pažinimo džiaugsmo azimirką, išgirdus skambinant Arturo Nieto-Dorantes, nebūtų išblėsus. Dvidešimt vienerių metų pianistas iš Meksikos (dabar tęsiantis studijas Indianos universitete), tiesa, solo atliko tik virtuozinės romantizmo mokyklos kūrinius; Franz Liszt'o „Mefisto valsui“ netgi šiek tiek pritrūko atviresnės programinės potekstės (taigi, tarsi grafiškesnių melodikos kontrastų). Todėl įdomu būtų išgirsti, kaip jis skambina barokinę, klasicizmo ar šių dienų naująją muziką. Betgi ir dabar galima pabrėžti neeilinę Arturo Nieto-Dorantes pianistinę techniką, jau įvaldytą kompozicijų visumos suvokimą ir savitai šviesią, jaunatvišką muzikinę pasaulėjautą, taip pritikusią, atliekant spalvingus Frederic Chopin'o ir Franz Liszt'o kūrinius – Etude op. 25 Nr. 11 ir Etude f-moll.

Muzikinis Nekalto Prasidėjimo parapijos aštuoniasdešimtmečio paminėjimas tikrai pasisekė. Pasikvietę į talką dideles artistinės patirties menininką Arnoldą Voketaitį, šventės rengėjai neapsiriko – visos atlikėjų jėgos buvo „sustyguotos“ iš palankiausių pusių, programos knygelėje pateiktos išsamios artistų kūrybinės biografijos bei atliktos sceninės muzikos suzetų paaiškinimai. Bažnyčios patalpa buvo pilna dekingų klausytojų.

Lietuvos kaimo turgūs, Veterinarijos klinika, Vasara, Parada. Kai kurios fotografijos iš šių serijų buvo išspausdintos monografijoje *My Lithuania*, (New York: Thames and Hudson, 1991).

Romualdas Požerskis (g. 1951) studijavo inžineriją Kauno Politechnikos institute, kurį baigė 1974 metais. Paveiktas savo draugų fotografų Virgilijaus Šontos ir Aleksandro Macijausko, Požerskis iškeitė inžinieriaus kelią į profesionalaus fotomenininko. 1975 metais jis laimėjo Arles (Prancūzija) tarptautinės fotografų parodos apdovanojimą ir buvo pakviestas surengti ten asmeninę parodą kitais metais. Netrukus jo darbai keliavo po įvairias šalis: Lenkija, Rytų Vokietija, Italija, JAV. Daugelyje šalių jis laimėjo prizus ir medalius, o jo pirmoji fotografijų knyga *Atlaidai/Lithuanian Pilgrimages* 1990 metais buvo išleista Loyola universiteto Čikagoje. Kiti žymūs Požerskio fotografijų ciklai: *Pergalės ir pralaimėjimai* (apie motociklų kroso lenktynes), *Lietuvos senieji miestai, Atminties sodai* (apie lietuviškas kapines).

Antanas Sutkus (g. 1939) tapo profesionaliu fotografu 1958 metais. Kurį laiką jis dirbo kaip reporteris savaitraščiui *Literatūra ir menas* bei žurnalui *Tarybinė moteris*. Vėliau Sutkus buvo nepriklausomas fotografas ir vienas aktyviausių Lietuvos foto meno draugijos narių bei jos prezidentas. Jis yra pelnęs daugiau nei 60 apdovanojimų ir medalių tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Sutkus yra mažiausiai 15 fotografijos albumų autorius. Labiausiai jį dominančios temos: Lietuvos gamta, architektūra (ypač Vilniaus), žmonės.

Romualdas Rakauskas (g. 1941) studijavo žurnalistiką Vilniaus universitete, vėliau dirbo *Nemuno* žurnale. Jis yra bendraautorius keleto fotografijos albumų: *Vilniaus šokiaidiniai* (1965), *Šis kraštas vadinasi Lietuva* (1970) ir *Tarybų Lietuva* (1976). Jis yra išleisęs savo paties fotografijų albumą *Kaunas* (1976).

Rakauskas yra laimėjęs daugelį tarptautinių apdovanojimų parodose Berlyne, Maskvoje, Zagrebe, Paryžiuje ir kitur. Tarptautinė menininkų ir fotografų federacija (AFIAP), įsikūrusi Paryžiuje,

Romualdas Rakauskas. Vakarų smuikas. Iš lietuvių fotografijos parodos, vykusios šį pavasarį College of DuPage, kuri dabar bus atidaryta Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, ateinantį penktadienį, gegužės 19 dieną, 7:30 v.v.

suteikė Rakauskui Meno Fotografijos garbės vardą.

Broliai Algimantas ir Mindaugas Černiauskai yra visų savo fotografijos darbų bendraautoriai. Jie pasirašo savo nuotraukas kaip „Broliai Černiauskai“, neminėdami savo vardų. Vyresnysis, Mindaugas, gimė 1942 metais Lietuvoje, 1948 metais Černiausky seima buvo ištremita į Sibirą, kur 1953 metais gimė jaunesnysis brolis Algimantas. Grįžę iš tremties abu broliai baigė atitinkamus kursus ir dirbo kaip kino technikai, laisvalaikį skirdami fotografijai.

Broliai Černiauskai taip pat yra laimėję daugelį tarptautinių apdovanojimų.

Vaclovas Straukas (g. 1923) tapo fotografu gana vėlai. Jis studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus pedagoginiame institute, vėliau mokytojavo. Turėdamas daugelį talentų, jis išbandė save įvairiose srityse – kaip dainininkas, aktorius, kompozitorius, poetas, kol galiausiai surado savo tikrąjį pašaukimą – fotografiją. Žymiausias jo darbų ciklas – „Paskutinis skambėjimas“. atspindintis baigiančių vidurinę mokyklą jaunuolių nuotaiką. Straukas yra dalyvavęs daugelyje tarptautinių parodų.

Vytautas Ylevičius (g. 1930) studijavo aplinkosaugos mokslus Vilniaus universitete. Kadangi jo

darbas buvo susijęs su gamta, tai ir fotografijos daugiausia atspindi gamtinės kraštovaizdis. 1971 metais jis išleido foto albumą *Teviške*, 1990 metais surengė parodą, pavadintą „Bučiuoju Lietuvos žemę“. Šiuo metu Ylevičius moko fotografiją Vilniaus pedagoginiame universitete.

Snieguolė Michelkevičiūtė (g. 1953) studijavo elektroinžineriją Kauno technologijos mokykloje. Fotografija ji susidomėjo dar studijų metu ir pirmąją personalinę parodą surengė Kaune 1974 metais. 1984-1994 metais jos darbai buvo rodomi tarptautinėse parodose Rusijoje, Estijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Čekoslovakijoje. 1993 metais Michelkevičiūtė surengė 120 savo fotografijų retrospektyvinę parodą Siuliuose, o po metų laimėjo pirmąją prizą Soros'o meno parodoje, surengtoje Vilniuje.

Paroda „Lietuvių fotografija: gyvastingumas ir permainingos“ bus atidaryta Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, ateinantį penktadienį, gegužės 19 dieną, 7:30 v.v. Paroda veiks iki birželio 19 dienos šeštadieniais ir sekmadieniais nuo 10 v.r. iki 1 v.p.p. Devynių žymių Lietuvos fotografų darbų parodą ir jos katalogą paruošė College of DuPage Gahlberg Gallery.

Antanas Sutkus. Lietuvos gamtovaizdis. Iš lietuvių fotografijos parodos „Gyvastingumas ir permainingos“, atsidarančios Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, gegužės 19 dieną.

Romualdas Požerskis. Kražiai, 1980. Iš serijos „Atlaidai“. Iš lietuvių fotografijos parodos „Gyvastingumas ir permainingos“, atsidarančios Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, gegužės 19 dieną.